

Hotade vedinsekter på Gotska Sandön 2009

Rapporter om natur och miljö – nr 2012: 13

Länsstyrelsen
GOTLANDS LÄN

Hotade vedinsekter på Gotska Sandön 2009

JONAS HEDIN

Omslagsbild: Utgångshål av raggbock.

Samtliga bilder, om inget anges, är tagna av Jonas Hedin.

ISSN 1653-7041

LÄNSSTYRELSEN I GOTLANDS LÄN – VISBY 2012

Rapport från ett uppdrag att inventera skalbaggar inom ramen för några åtgärdsprogram för "Skalbaggar på äldre död ved" och "Svartoxe", på Gotska Sandön 1-7 juli 2009

Rapporten är skriven av Jonas Hedin (Länsstyrelsen i Kronobergs län) på uppdrag av Länsstyrelsen i Gotlands län. Inventeringen utfördes av Jonas Hedin och Håkan Ljungberg (Artdatabanken, SLU). Artbestämning av insamlade fragment av skalbaggar respektive imagines och nymfer av klokrypare vid sållning av mulmekar i Kapellänget och vid gamla gården gjordes av Rickard Andersson i Höör respektive Jonas Sandström Artdatabanken. Rickard och Jonas tackas för sin insats. Samtliga artbestämda fynd är inrapporterade på www.artportalen.se.

Sammanfattning

Tre arter skalbaggar inom Åtgärdsprogrammet för skalbaggar på äldre död tallved hittades och deras förekomst kan betecknas som stabil för raggbock och något osäker för skrovlig flatbagge och hårig blombock. Samtliga dessa tre arter och otaliga av de andra hotade arterna knutna till den gamla tallskogen skulle gynnas kraftigt av naturvårdsbränning. Svartoxe är uppgiven från Gotska Sandön på 1940-talet men kunde inte återfinnas i denna inventering. Sexfläckig blombock hittades inte i denna inventering men finns på ön av gnagspår att döma. Det är dock bekymmersamt att finna att en ekstock som fanns i Kapellänget 2007 nu var bortstädad. Likaså var det bekymmersamt att se rester av uppsågade mulmekar i en vedhög i fyrbyn. Totalt sju mulmekar undersöktes med hjälp av sållning av mulm och artbestämning av skalbaggsfragment och klokrypare. Rötträ-klokrypare hittades som ny art för Gotska Sandön. I övrigt var skalbaggsfaunan i mulmekarna inte så artrik som på fastlandet. Fynden av tungticka (ny för ön), svartspetsad rödbeck och avlåång flatbagge var dock mycket glädjande. Vi vet sedan tidigare att t ex även ädelguldbagge finns i ekarna (fynd 2007). Aspskogarna är mycket artrika och i denna inventering hittades t ex stor aspbarkskinnbagge och stor aspticka. Naturen på Gotska Sandön är sedan årtusenden präglad av bränder och stormar och de hotade arter som lever i tallskogen och i sanddynerna är beroende av att denna dynamik får fortsätta. Rådande skötselregim "fri utveckling med bekämpande av brand och bibehållandet av igenplanterade/igenväxande dyner" missgynnar det stora antal hotade arter som har haft goda populationer och som i flera fall i Norden är exklusiva för Gotska Sandön. Det är författarens förhoppning att Länsstyrelsen och Naturvårdsverket vid den kommande revideringen av skötselplanen skapar en referensgrupp med artexperter och skogsekologer som kan vara med och diskutera den kommande skötselplanen för nationalparken ur ett art- och ekosystemperspektiv.

ÅGP för Skalbaggas på äldre död tallved

Raggbock *Tragosoma deysarium*

Arten har goda förekomster på och vid:

- 1) Höga åsen, åtminstone från 2006 års brandfält i öster till och med gamla nationalparken i väster.
- 2) Stormfällning några hundra meter öster om fyrbyn.
- 3) Strandskogen på åtminstone den sydvästra delen av ön.

Figur 1. Larv av raggbock, Lilla Idemören.

Raggbocken saknas dock troligen i den tätare produktionspräglade tallskogen som dominerar på den södra delen av ön. Detta skulle dock behöva undersökas mer. Under denna undersökning gjordes bara enstaka stickprov i den produktionspräglade tallskogen.

Raggbocken skulle gynnas kraftigt av naturvårdsbränning på Gotska Sandön. Det är oklart om arten kan sägas ha gynnsam bevarandestatus på lång sikt på ön. Raggbocken kräver solbelysta lågor för sin larvutveckling och dessa solbelysta stammar återfinns där någon form av störning inträffat vare sig det är en skogsbrand eller en stormfällning.

Figur 2. Död raggbock funnen inne i veden, samt gnagspår inne i tallstocken, Lilla Idemoren.

Arten verkar dessutom vara något av en nyckelart då den skapar livsmiljöer för en mängd andra arter såsom t ex viveln *Dryophorus corticalis*, ragghornig kamklokrypare *Hymenophorus doublieri*, tallklokrypare *Chernes nigrimanus*, plattkäkbaggen *Prostomis mandibularis* och svartbaggen *Uloma rufa*.

Skrovlig flatbagge *Calitys scabra*

Den skrovliga flatbaggen är sällsynt på Gotska Sandön idag. Vid mina besök 2007 och 2009 har lågor med skrovlig flatbagge bara hittats på den nordvästra delen av ön. Det ska dock framhållas att det är denna del (inklusive Höga åsen) som undersökts mer noggrant. Det är intressant att notera att även artens substrat, silvergrå lågor med resupinata svampar av släktet *Anthrodia*, är sällsynta på Gotska Sandön. Vidare verkar arterna av detta svampsläkte företrädesvis uppträda på sidan och undersidan av lågor som "ligger i luften", d v s lågorna lutar på hårda grenar i kronan. Även den skrovliga flatbaggen skulle gynnas kraftigt av naturvårdsbränning på Gotska Sandön. En annan art som ofta påträffas i anslutning till de resupinata *Anthrodias*svamparna är den mindre allmänna lilla flatbaggen *Ostoma ferrugineum*.

Figur 3. Skrovliga flatbaggar på ticka av släktet *Anthrodia*.

Hårig blombock *Pedostrangalia pubescens*

Hårig blombock verkar vara sällsynt på Gotska Sandön idag. Artens larver utvecklas under tre år i gamla tallstockar och tallstubbar (Ehnström & Axelsson 2002). De fullbildade skalbaggar sitter gärna på flockblomstriga blommor eller åkervädd och äter pollen vilket gör att de oftast är lätta att hitta om de finns i större antal. Under besöket 2009 hittades två ex av den ljusa färgmorfen vid Bourgströms mausoleum på den södra delen av ön. Det är anmärkningsvärt att inga individer observerades 2007 och bara två individer 2009. Tex sågs inga håriga blombockar vid otaliga besök i de blomrika markerna i fyrbyn, kapellänget eller vid gamla gården. Arten skulle gynnas av naturvårdsbränning på ön. Då arten regelmässigt äter pollen som fullbildad bör blomrika ängsmarker gynnas och om möjligt öka i antal och yta.

Figur 4. Hårig blombeck vid Bourgströms mausoleum.

Figur 5. Ängsmark vid Bourgströms mausoleum.

Svartoxe *Ceruchus chrysomelinus*

Det finns ett fynd från Gotska Sandön på 1940-talet där svartoxen uppges ha hittats i tallågor. Vid eftersök på Gotska Sandön 1–7 juli 2009 fann författaren en del mycket lämpliga lågor av framför allt björk men även av tall både på den norra och södra delen. I en björklåga invid Kapellänget hittades larver och puppor av stubbnoshornsoxe *Sinodendron cylindricum*. I tallågorna hittades åtskilliga vedinsekter, bl a den för Gotska Sandön i Sverige exklusiva *Nacerdes carniolica*, men inga svartoxar. Det kan inte helt uteslutas att svartoxen finns på Gotska Sandön men det förefaller inte sannolikt.

Figur 5. Larver och puppor av stubbnoshornsoxe i rödmurken björklåga i Kapellänget.

Sexfläckig blombock *Anoplodera sexguttata*

Denna långhorning har föreslagits få ett eget nationellt Åtgärdsprogram. Det är dock i dagsläget oklart huruvida så kommer bli fallet. Utgångshål av sexfläckig blombock hittades under 2007 i klena eklågor i gamla nationalparken och i Kapellänget (Jonas Hedin och Lasse Wikars, www.artportalen.se). Inga imagines har dock kunnat påträffas vare sig under 2007 eller 2009. Den eklåga med utgångshål som fanns i Kapellänget 2007 var nu undanstädad. Enligt uppgift från botanisten Mattias Iwarsson vid Uppsala universitet har imagines av sexfläckig blombock observerats på Gotska Sandön under 2000-talet. Den sexfläckiga blombocken kräver kontinuerlig tillgång på gamla klena eklågor och rika pollenkällor som t ex blommande hagtornsbuskar, blommande fibblor och åkervädd.

Figur 6. Eftersök av svartoxe i björklåga vid Kapellänget.

Sållning av ihåliga ekar vid Kapellänget och Gamla gården

Totalt sållades ekmulm från sju olika ihåliga ekar. Fyra stycken vid gamla gården och tre i Kapellänget. Generellt sett är ekarna artfattigare än på fastlandet i t ex Småland. Bland rödrockarna (släktet *Ampedus*) påträffades endast *Ampedus praeustus* (båda lokalerna) och *Ampedus balteatus* (Gamla gården). Den förstnämnda arten är rödlistad som NT och lever som rovdjur i rödmurken ved i tall och ek. Övriga arter knäppare som påträffades var den allmänna arten *Melanotus villosus*. Rötträklökryparen *Allochernes wideri* påträffades som ny för Gotska Sandön (fanns på båda lokalerna). I Kapellänget påträffades även rutklökryparen *Chernes cimicoides*. Rester av en eller flera ihåliga mulmekar ligger i en gammal vedhög i fyrbyn. Det är sorgligt att se att gamla mulmekar sågats upp till ved i en nationalpark. Vid författarens besök 2007 påträffades ädelguldbagge *Gnorimus nobilis* (NT) i rosor i fyrbyn. Ädelguldbaggen lever med all sannolikhet i ihåliga ekar i Kapellänget. Inne i ek nr 5 (Kapellänget) påträffades även en fruktkropp från 2008 av tungticka *Piptoporus quercinus* (EN). Det är troligen det första fyndet av arten på Gotska Sandön.

Figur 7. Gammal fjolårsfruktkropp av tungticka som satt i hålek nr 5 i Kapellänget och ihålig mulmek med lunglav i Kapellänget.

Aspmiljöer på Höga åsen

Aspmiljöerna på Gotska Sandön är mycket artrika. I den östra delen av Höga åsen söder om 2006 års brandfält påträffades stor aspticka *Phellinus populicola* (NT). Eventuellt var det första fyndet för Gotska Sandön. På samma lokal påträffades gnagspår i aspgrenar som sannolikt härrör från långhorningen *Saperda populnea* (även detta kan vara ett nytt fynd för ön). I gamla nationalparken (Lilla Idemoren) påträffades en imago och en larv av den ovanliga stora aspbarkskinnbaggen *Mezira tremulae* tillsammans med t ex platt gångbagge *Cerylon deplanatum* (NT). I nyligen död asp påträffades flera ex av aspbarkborre *Xyleborus cryptographus*. Vid besök 2007 hittades gnagspår av långhorningarna *Saperda perforata* (NT) och *Obrium cantharinum* (NT) i Kapellänget och Lilla Idemoren. Aspmiljöerna på Gotska Sandön är väl värda att undersöka vidare.

Figur 8. Stor aspticka, Höga åsen.

Figur 9. Fin aspmiljö i Lilla Idemoren.

Figur 10. Stor aspbarkskinnbagge under aspbark i Lilla Idemoren.

Tallmiljöer på Höga åsen och på södra delen av ön

På Höga åsen finns många fantastiska urskogsliknande tallmiljöer blandat med sanddynor. Här och var finns också fina små aspskogar. I Lilla Idemören blir inslaget av ek och björk mer påtagligt. Sanddynorna växer dock igen vilket hotar den fauna av insekter som är knutna till denna biotop. Sannolikt hotas även vedlevande insekter av denna igenväxning då befintliga miljöer med död ved blir alltmer beskuggade. Vid nattligt eftersök observerades bl a fyra ex av den för Gotska Sandön exklusiva tallbarkbrunbaggen *Rushia parreyssii* (EN). På den södra delen av ön söder om Bourgströms mausoleum påträffades en gallring som skett för att skapa havsutsikt från mausoleet. Meterved pryddigt upplagd hyste en del intressanta arter under barken bl a *Plegaderus saucicus* (VU). Om gallring ska ske bör denna utföras på ett sådant sätt att avverkade tallar blir kvar i området.

Figur 11. Gallring söder om Bourgströms mausoleum.

Drivved på den södra delen av ön

På den södra delen mellan Nymans och Bourgströms räknades på natten mellan den 2 och 3 juli räknades minst 50 individer av gnagmjölsbaggen *Menephilus cylindricus* (EN). I denna drivved hittades även stora larver av den enorma långhorningen *Ergates faber*.

Figur 12. Natliga skalbaggsstudier. Håkan Ljungberg vid Nymans.

Skötselrekommendationer

Naturvårdsbränning bör utföras av tre skäl:

- 1) skapa död ved och brandskadade träd till direkt nytta för hotade vedinsekter och svampar
- 2) skapa ny tall- och aspföryngring som tillkommer genom sexuell reproduktion
- 3) säkerhetsaspekten (!) det är viktigt att bränna för att kunna kontrollera framtida kraftiga vildbränder (de kommer – frågan är bara när)

Eken bör gynnas i anslutning till Kapellänget och Gamla gården.

Ängsmarken bör gynnas och skötas. Ekgrenar och ekstockar som hamnat i ängena kan flyttas men får inte upparbetas. Mulmekar som faller får absolut inte sågas upp!

Figur 13. Jonas Hedin studerar en tallåga i Lilla Idemoren. Foto Håkan Ljungberg.